

lørdag

Tips: 95 400 400
helg@smp.no
sentralbord 70 12 00 00

FOTO: STAAL E WATTO

I århundrer har ulike grenser delt Midøya i to. Øyfolket har levd side om side i Sunnmøre og Romsdal - og Norge og Sverige. Nå blir «øya i midten» del av nye Molde, med grense mot nye Ålesund. ▶

RIKSGRENSA: Hallkjell Lervik (t.v.) og Nils Edvin Sanden har i alle år bodd på hver sin side av den gamle riksgrensa på Midøya i Midsund, her markert med en stor steingard på vestsida på øya. Her gikk også fogderigrensa mellom Sunnmøre og Romsdal. Selv om det var to ganske så atskilte samfunn, henholdsvis på den sunnmørske og romsdalske delen av øya, så har naboskapet vært godt. – Fogderistrid er et byfenomen. Her må vi leve med hverandre, sier de.

GODE GRANNNER I GREN

I hundrevis av år har folk på Midøya levd med grenser som har delt øya i to. Nå blir de en del av Molde, med grense mot nye Ålesund.

Våren 1658 samles førti edsvorne menn på Vestnes. De skal trekke opp grensa mellom Sunnmøre og Romsdal – som blir ny grense mellom Norge og Sverige.

Ved freden i Roskilde tidligere på året har unionen Danmark-Norge blitt tvunget til å gi fra seg Trøndelag, Nordmøre og Romsdal. Anført av krigerkongen Karl

Gustav er Sverige blitt den dominerende makten i Norden. Plutselig er kongeriket Norge delt i to, med svenskegrense til de ytterste fjæresteinene på Sunnmøre. Der strekker den nye riksgrensa seg fra Harøya og innover til Ørskogfjellet.

På Midøya legges grensa tvers over øya – etter ei grenselinje som allerede i generasjoner har delt øya i to.

Øya i midten

Midøya er en del av Midsund kommune i Romsdal, men samtidig så nært inntil Sunnmøre du kan komme. Øya er knyttet med bruer til Dryna og over Midsundet til Otrøya, der kommunesenteret ligger.

Om lag 400 mennesker bor på den 14 kvadratkilometer store øya, om lag halvparten så stor som Ellingsøya i Ålesund.

Midøya består mye av knauser

og fjell på opp til 522 meters høyde. Rundt fjellet er det dels myrlendt, men også gode jordbruksområder for gardsdrift med husdyrhold.

Mot sør, over Midfjorden, ligger Vatne og Vestrefjorden i Haram kommune. Mot vest og nordvest ser du Harøya, Fjørtofta og andre øyer i Sandøy og Haram kommuner. Et stykke innfor ligger Molde på nordsida og Vestnes på sørsida av fjorden.

INSELAND

Fra Molde er det tre kvarter reisetid, medregnet en kort ferjetur fra Mordalsvågen til Otrøya.

Reisetida fra Ålesund er en time og et kvarter, inkludert ferje fra Brattvåg som tar 20 minutter.

Midøya har to grunnkretser, Søre Midøy og Nordre Midøy.

Sammen med Dryna hørte den sørlige delen av øya tidligere til Vatne kommune (i dag Haram), mens Nordre Midøy tilhørte gamle Sør-Aukra kommune. Forholdet til kirka var det samme.

I 1965 ble hele Midøya lagt under det som fikk navnet Midsund kommune.

Navnet Midøya kommer av

norrønt «Midja», trolig i betydningen «som er i midten» – antakelig fordi øya ligger mellom den større Otrøya og lille Dryna.

Uansett opprinnelse til navnet, har øyfolket her i uminnelige tider levd et liv «i midten». Helt tilbake til 1100-tallet finnes det omtale av ei grense ved Midøya, som skilte Gulatingslagdømmet fra Trøndelag.

I flere hundre år gikk her også grensa mellom fogderiene Sunnmøre og Romsdal – og mellom bispedømmene Bjørgvin og Nidaros. Den dag i dag ligger det en stor steingard der riksgrensa gikk på 1600-tallet. Den kom riktig-

nok opp først på 1800-tallet, da for å skille gårdseiendommer fra hverandre.

Halve øya ble svensk

– Den dansk-svenske grensekommisjonen som var her i 1658 dro grensa etter ei eksisterende grenselinje som i hvert fall kan spores tilbake til 1520.

– Men svenskene var nok ikke ute på øya her. Det rakk de sikkert ikke. De ble jaget tilbake til Sverige etter ikke så lenge, humrer en gjeng gamlekarer i det gamle ungdomshuset «Fredheim» på Nordre Midøy.

Der har Midsund slekt- og his-

torielag sitt hovedkvarter.

Hallkjell Lervik (80) og Nils Edvin Sanden (67) har levd på øya hele livet, bosatt henholdsvis på Søre og Nordre Midøy.

Kjell Magerøy (76) er fra naboøya som familien har navnet sitt etter, mens innflytter Thor Stabell Muri (64) fra Bergen også bor på Magerøya, rett nord om Midøya.

De historieinteresserte mennene tenker at folket på Midøya knapt nok rakk å få vite at de var blitt delt mellom Norge og Sverige. Allerede oppunder jul samme året som grensa ble satt, ble Trondheim og resten av

— Riksgrense mellom Danmark/Norge og Sverige 1658-1660 og soknegrense mellom Aukra og Vatne 1622-1792.
 - - - - - Fogderigrensa mellom Romsdal og Sunnmøre fram til 1965.

Midt-Norge gjenerobret militært av nordmennene. Ved freden i København i 1660 ble tilbakeføringen av landområdene formelt stadfestet.

Karene i historielaget forteller om et øysamfunn som riktignok har vært delt på midten i uminnelige tider, men som samtidig har levd i fred og forsoning.

– Det har aldri vært noe fiendskap mellom folkene på nord- og sørsida. Strid mellom Romsdal og Sunnmøre er et byfenomen. Her må vi leve med hverandre, sier de.

Språket det tydeligste skillet

Grensene som ble trukket opp handlet lokalt om å skille gardene fra hverandre – ikke minst på grunn av rettigheter til torva oppe på fjellet. En knapp og viktig ressurs til brensel på øya, der det før ikke var noe skog.

– Det er språkgrensa som har vært den tydeligste delingen av øya, mener Nils Sanden, leder for historielaget og selv bosatt over gamlegrensa mot nord.

Mens de på sørsida snakket sunnmørsdialekt og sa «ej», så snakket nordfolket romsdaling og sa «i».

Språkdelingen på øya har vært så spesiell at flere språkforskere har brukt mye tid på å studere den. Deriblant Ålesunds egen Harald Grytten, byhistorikeren og erkeålesunderen. Som student i nordisk ved Universitetet i Bergen, leverte han hovedfagsoppgaven «Ei gransking av talemålet på Midøy» i 1973.

I 2010 kom masteroppgaven

«Språket på Midøya – en sosiolingvistisk oppfølgingsstudie av talemålene på ei øy i Romsdalen». 40 år etter Harald Grytten så Marie Fossheim på hvordan språket på Midøya har endret seg i takt med samfunnet ellers, de siste tiårene.

Fra å være to forskjellige dialekter geografisk svært nær hverandre, så har forskjellene gradvis blitt mindre. Og det sunnmørske talemålet viker for det romsdalske, konkluderer Fossheim.

Hun mener hovedårsaken ligger i endringen fra atskilte til felles kontaktflater blant folk. Ikke minst har felles barne- og ungdomsskole spilt en vesentlig rolle. Større mobilitet, eksponering av massemedier og en sterkere bytilhørighet mot Molde enn mot Ålesund, er andre årsaker til at romsdalsdialekta vinner over sunnmørsmålet.

Spesielt på Søre Midøy har også identiteten til folk endret seg gradvis, til å bli stadig mer «romsdaling» enn «sunnmøring». Flere plasserer seg også i underkategoriene «midsunding» og «midøyning», uten referanser til nord- eller sørsida av øya.

Spesielt går utviklingen raskt blant de unge, som har sin egen kultur og gruppeidentitet, går det fram av Fossheims arbeid.

Også 80-årige Hallkjell Lervik fra Søre Midøy har merket utviklingen.

– Før var vi på sørsida reine sunnmøringer. Men slik er det ikke lenger, sier han. Sørmidøyningene dro helst til Ålesund, og sjelden til Molde, når de skulle til byen.

– Vi på sunnmørssida dro til Ålesund for å handle. Melka ble levert til Sunnmøre meieri og ulla til Langevågen, Til Ålesund gikk det buss og ferje hver dag. Og så gikk vi for presten på Vatne, som var tettstedet for oss. Der var det tannlege og frisør, forteller Lervik.

Han snakket sunnmørsdialekt, som sørmidøyinger flest.

– Men mine foreldre var begge opprinnelig romsdalinger. Så jeg har nok alltid vekslet litt imellom dialektene, forteller han.

Med årene er det blitt stadig mer «i» og ikke «ej» også ved Drynjesund, der Hallkjell bor. Og i den grad fotball er interessant, så er det Molde og ikke AaFK som er laget der i gården.

Ålesund og Molde blir naboer

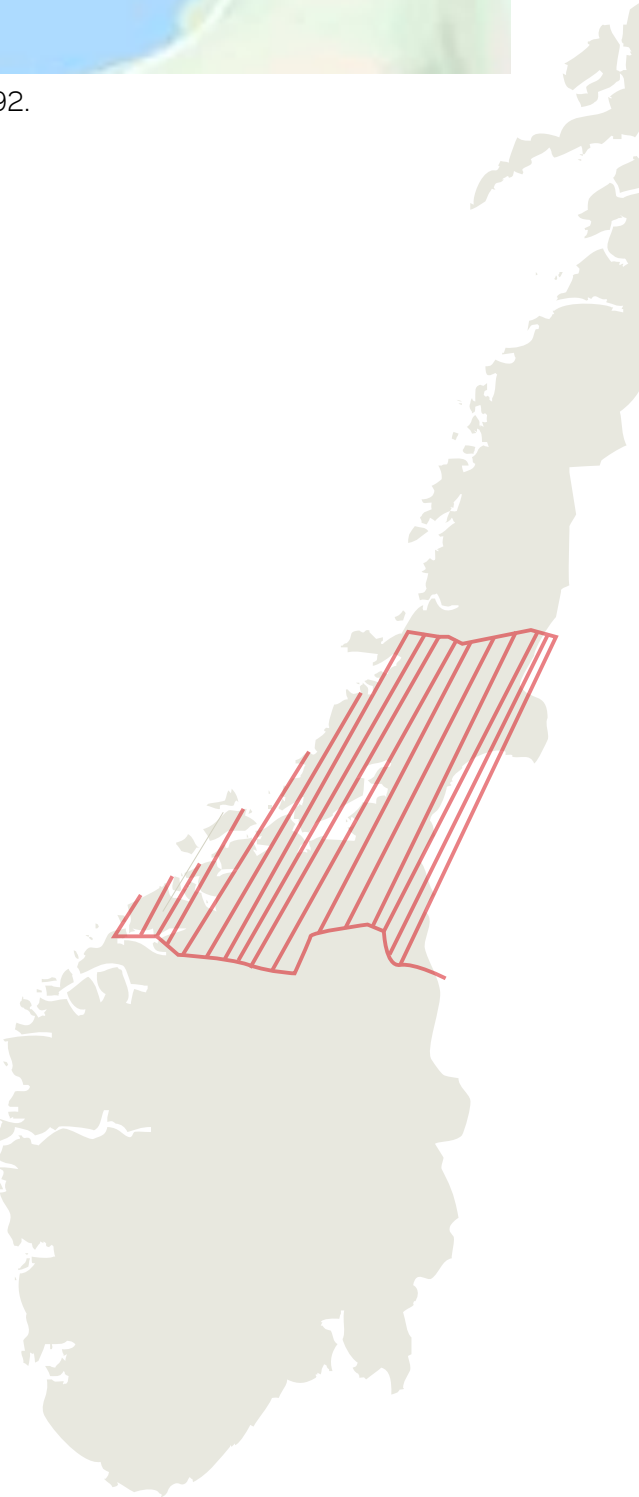
Selv om det ikke har vært de store stridighetene på øya, så har det likevel vært to samfunn som har eksistert side om side. Med egne skoler, kirkesamfunn, ungdomslag og foreningsliv. Men der kjærligheten alltid kunne finne stiene mellom nord og sør.

– Forskjellene mellom nord og sør sitter fortsatt litt igjen, men det har jevnet seg ut, mener historielag-karene.

Da kommunestyret i Midsund for noen år siden vedtok å legge ned barneskolen på Søre Midøy, ble det opprettet en privat Montessori-skole der.

Fra 2020 blir Midsund en del av nye Molde kommune. Samtidig blir naboene Sandøy og Haram en del av nye Ålesund.

Det betyr at Ålesund og Molde faktisk blir naboer.

MIDT-NORGE UNDER SVERIGE: Trondhjems len med Nordmøre og Romsdal (skravert) ble avstått til Sverige i 1658, men tilbakeført til Norge ved freden i København i 1660.

HARØYA: Også Harøya, som i dag tilhører Sandøy kommune og skal bli del av nye Ålesund, har i uminnelige tider vært delt mellom fogderiene Sunnmøre og Romsdal. Her et bilde fra der riksgrensa gikk over Harøya i 1658-1660, da Midt-Norge lå under Sverige.

ARKIVFOTO: STAAL WATTØ

– Vi blir da Moldes beste vestkant, med sjøgrense mot Ålesund, flirer karene.

De håper den nye kommunestrukturen spesielt vil være bra for eldreomsorg og skole.

Og når tidvis så arge «bykonkurrenter» får grense mot hverandre, så kanskje det kan mane til mer samarbeid?

Fogderistrid og ferjefri stamveg

– Jeg synes det er veldig rart at de gamle fogderiene ikke spiller mer på lag med hverandre. For eksempel om sjukehus og samferdsel. Det ligger en undertone der hele tiden, som at Sunnmøre og Romsdal er redd for å miste noe til den andre, sier Thor Stabell Muri, innflytteren.

Idet Sunnmørsposten besøker Midøya lever sjukehusdebatten fortsatt. Nordøyvegen henger i en tynn tråd og Møreaksen diskuteres heftig på nytt blant fylkespolitikere.

– Kommer ferjefri E39 hit til Midsund via Otrøya som planlagt, så blir vi ikke lenger en utkant. Da blir vi et midtpunkt i fylket, sier karene.

Da blir det lettere for både rørliggere, svensker og andre å ta seg ut til Midøya. Ikke minst vil flere sunnmøringer da lettere kunne besøke den tidligere grenseøya mot Sverige.

Midøya og Midsund er nok fortsatt ganske ukjent territorium for mange ålesunderne. Dette til tross; øya har en sterk beundrer i Harald Grytten (79).

Ålesunderen jobbet ett år som lærer i barneskolen på Midøya. Senere tilbake han ti lange som-

re der, mens han leide et fraflyttet hus. På øye ferierte og arbeidet han – blant annet med oppgaven om talemålet.

– Da jeg første gang dro til Midøya, rett etter gymnaset i 1957, var det som å dra til Kuala Lumpur. Det var ukjent område og langt å reise dit den gang, forteller Grytten.

I begynnelsen var han desperat etter å komme hjem til Ålesund.

– Men jeg ble værende, og siden ble Midøya mitt andre hjem, forteller han.

Der lærte Grytten seg å snakke romsdaling, noe han fortsatt behersker meget godt. Han legger ikke skjul på sin kjærlighet til

øya, selv om den er aldri så mye romsdalsk.

– Men språkendringen der går seinere enn noen tror, sier han.

– På Midøya lever fortsatt romsdalinger og sunnmøringer side om side, mener Grytten.

Han bekrefter inntrykket lokal-folket gir av fredelig samkvem.

– Jeg merket ingen motsetninger da jeg var der. Det er fredelige folk på begge sider. Giftermål over grensa var ikke uvanlig, forteller Grytten.

Språkforskjellene kan sammenlignes med Harøya i Sandøy, der også både fogderigrense, riksgrense og språkgrense har delt øya mellom gårdene. Men forskjellene på Midøya har nok

vært mer markant, mener han.

Men hvorfor ei så viktig grense har gått tvers over Midøya i tusen år, er et lite mysterium – selv for Harald Grytten.

– Det kan ikke være tilfeldig at den oppsto akkurat der. Det kan ha vært ei klimatisk grense eller praktiske hensyn. Men akkurat hvorfor er ikke lett å komme under vær med, sier Grytten

Han tror at kommunegrenser og andre grenselinjer som skiller nærliggende områder fra hverandre, betyr mindre for folk i dag.

– Slik er det også i Ålesund. Da jeg vokste opp i Kirkegata, skulle du vite hva du gjorde om du bevegde deg over Hellebroa. Det å bo på Aspøya betydde noe for oss. I dag vet vel mange unge knapt om de er fra Aspøya eller Nørvøya. Og ålesundspatriotisme skjønner de ikke hva er.

– Slik blir det når man finner ting å identifisere seg med utenfor de gamle identitetsmerkene.

Grytten synes det er litt artig at Ålesund og Molde nå blir nabokommuner. Han sier det sikkert finnes gode grunner til å bli opprørt over at kommunegrenser og språkgrenser flytter på seg, men selv hisser han seg ikke opp over det. Selv om romsdalsdialekta skulle spise opp sunnmørsdialekta på Midøya: Svensk ble det i alle fall ikke.

LARS INGE SKREDE
lars.inge.skrede@smp.no

STAAL WATTØ (FOTO)
sw@smp.no

ÅLESUND: Byhistoriker Harald Grytten i Ålesund omtaler Midøya som sitt andre hjem. Han skrev hovedfagsoppgave om talemålet, jobbet som lærer og bodde på øya. – På Midøya lever sunnmøringer og romsdalinger side om side, sier han. ARKIVFOTO: RAGNHILD RONG

Kilder: «Språket på Midøya» av Marie Fosshem/UNIB (2010)/Midsund slekt – og historielag/Wikipedia/Midsund kommune.